

שטעו בבדיקתם והרבה פעמים יש קטטות ביניהם. זכורני שהיה משפט על התלמידים שהשלו את הפרו' (= הפרופסור) שהטמינו כתב יד בארץ כדי שימצאו בשעת חפירה, והפרו' חיבר ספר שלם על הכת"י הנמצא, וכמה שנות זקנתו.

סוף דבר שנות בית שני בטוח מדברי חז"ל וזה אינו ענין לדברי אגדה שעיקרן סוד בחכמת האמת, או לעורר את הנפש. ועל האדם לגרש מקרבו הרהורים בדבר, ואשרי מי שלא קרא בספרים החיצונים, כי אם בתורת וגו'.

(ע"ב) ז'כן בשניה... רש"י כאן כתב בפירוש סוגיתנו שהבית השני נחרב בשנת תכ"א לבנינו. וכן היא שיטת רבנו תם ועוד. ואילו שיטת רש"י בע"ז (ט:) ובעל המאור והרא"ש שלפי המסקנא חרב בשנת ת"כ לבנינו (וע' גם ברמב"ם שמיטה י, ג ד ובאר שמה שם; תומים ס, ג).

כמו כן נחלקו בבאור מה שאמרו שהבית חרב במוצאי שביעית – האם הכוונה שהחורבן היה בשנה ראשונה לשמיטה (כפרש"י), או חרב בחדש אב שבסוף שנת השמיטה, ובמוצאי שמיטה היה כבר חרב ועומד.

ונוגעים הדברים לחשבון מנין שנות השמיטה, המבוסס על שנת החורבן. וכבר התקבלה ההלכה כשיטת הרמב"ם שהורה לנהוג כפי קבלת הגאונים, כי 'הקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות' (ע' בכל זה בחזו"א שביעית ג, לג; שו"ת אור לציון ח"א יו"ד כו. וע"ע במובא בע"ז ט).

וראה עוד בירור ארוך ומפורט בשיטות הראשונים, בשו"ת מהרלב"ח קמג.

'הנך שני דאגלינהו סנחריב עד דאתא ירמיה אהדרינהו, לא קחשיב להו' – וגם לדעת חכמים החולקים על רבי וסוברים ששביעית נהגת מן התורה אף בזמן שאין רוב יושביה עליה, והלא לפי זה בכל שנות הגלות המשיכו לנהוג שמיטה בכל שבע שנים, אעפ"כ כאשר חזרו וחזרה קדושת יובל, נפסק מנין השמיטין הקודם, והחלו למנות שנות יובל מתחילתם (כמבואר ברש"י ותוס'). וכיון שהחל מנין היובל, הוכרח להתחיל מנין חדש גם כלפי השמיטין, שאין ראוי למנות שני מנינים, ליובלות ולשמיטין. (ע"ע בבאור הענין בהרחבה בחדושי הגר"ח הלוי – שמיטה י, ה. וע"ע חזו"א שביעית ג, 1).

דף יג

'מדשבע כיבשו שבע חילקו' – פרש רש"י (בזבחים קיה): סברא בעלמא היא. וכתב החזו"א (שביעית סו"ס א): כגון זה צריך רב, מה ענין כיבוש לחילוק.

ובספר בית ישי למו"ר הגר"ש פיישר שליט"א (ב, ג) באר הענין; הגה יש לתמוה, וכי רק שבע שנים כיבשו, והלא דורות רבים ארך הכיבוש, ומקרא צווח ואומר (ביהושע יג, א): **והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה – אלא שלאחר שעברו שבע שנים משנכנסו לארץ, החלו להתעסק בחילוקה [וכבר כתב הרמב"ם (תרומות א, ב): 'ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל ארץ ישראל לשבטים אע"פ שלא נכבשה, כדי שלא יהיה כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט ויכבוש חלקו']**, ואם כן מה פירוש 'שבע שכבשו'?

על כרחך לומר שדין הוא זה שהיה על פי הדיבור, שרק לאחר שעברו שבע שנים משהחלו לכבוש, חל על מעשיהם חלות שם 'כיבוש', ורק אז היה שייך לעשות 'חילוק' [כדוגמת מה ששנינו (ב"ב רפ"ג) חוקת הבתים שלש שנים, או (שם פ"ק) כמה יהא בעיר ויהא נחשב כאנשי העיר... וכן: אין מוקצה לע"ז אלא מוקצה לשבע שנים (תמורה כה:), וכיוצא בזה הרבה].

ומעתה אומרים אנו, כשם שהיה צורך מצד הדין לשבע שנים לקבוע שם 'כיבוש', כמו כן היה צריך מצד הדין לשבע שנים שיעברו מאותו היום שהחלו בחילוק, ורק אחריהם יחזוק שם החילוק, וחלה הקדושה לענין מצוות התלויות בארץ. (ע"ש עוד שבאר מהו גדרו של חלות דין 'כיבוש' וחלות דין 'חילוק').

'אין פוחתין משתי חצוצרות' – התוס' (בע"ז מז. ד"ה קרניה; זבחים סח ד"ה כשהיא) נקטו שחצוצרות אלו הם מכילי השיר שהלויים היו מנגנים בהם [והיו כשרות גם מקרן, ולא דוקא של כסף]. ומלבדן היו חצוצרות נוספות של הכהנים, שהיו משל כסף.

ואולם יש סוברים שלא היו מחצצרים אלא הכהנים ואילו בכלי שיר של הלויים לא נזכר חצוצרות (ע' משך חכמה בהעלותך י.י. וע"ע רמב"ם פ"ו מהלכות תמידין; ספר החינוך שפד ומנחת חינוך שם ז). ולכאורה כן משמע ממה שאמרו להלן אין פוחתין מי"ב לויים, כנגד תשעה כנורות, שני נבלים וצלצל אחד – ולא החשיבו חצוצרות.

וראה עוד באריכות בדין תקיעה בחצוצרות ובשופרות במקדש, בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב סא; אבי עזרי כלי המקדש ג,ה.

זומאי כדי לשבת ולימים טובים – סימנא בעלמא... – ולא פורש טעם הדבר. ולי נראה שקבעו חכמים מנין קבוע, שאם יארע ולא יימצאו טלאים יום או יומיים, יהיו להן מן המוכן כמה טלאים מבוקרים (עפ"י רש"י מנחות ג.).

(ע"ב) 'טעון ביקור ארבעה ימים קודם שחיטה'. על ביקור ממום קודם הקדשת הבהמה – ע' במובא בשבועות י ובזבחים יב ובפסחים סו.

בדיעבד, קרבן שלא בוקר – בתוס' סוכה (מב. ד"ה שאינו) מבואר שמעכב בדיעבד. וכן הוא בפירוש הר"ש משנאץ והראב"ד לתורת כהנים (דיבורא דנדבה ג, ב). והאחרונים העירו על דבריהם. וע"ע: אור זרוע פסחים רטז רכה; כפות תמרים סוכה שם; טורי אבן מגילה כט: תורת חסד או"ח כג; מנחת חינוך ה, ב; תא, ב; משך חכמה ויקרא א, ג; חזו"א או"ח קכד.

ז'עד כמה? אמר רב הונא, ואמרי לה אמר רב זבדי (אולי צ"ל רב זביד) אמר רב הונא: עד מאה ועשרים שנאמר ועמהם כהנים למאה ועשרים מחצצרים בחצוצרות'. התוס' (בע"א) כתבו שני פירושים: לפירוש אחד אפשר להוסיף עד עולם כדתנן במתניתין, אלא שהידור מצוה להוסיף עד מאה ועשרים ואין צריך לחפש יותר. ובפירוש אחר כתבו שאין מוסיפים עד עולם משום עירוב הקול אלא עד מאה ועשרים בלבד. [ומפני מאותו הטעם אין צלצל אלא אחד מפני שקולו חזק ומבעית ביותר, ואם יהיו כמה צלצלים לא יישמעו קולות שאר הכלים ולא שירת הפה. ספר החינוך].

וכן פירש הרמב"ם (כלי המקדש ג, ד. וע"ע בפירושו למשנה), שאין להוסיף על מאה ועשרים חצוצרות. ואולם כנורות מוסיפים עד עולם. וזה ששנינו במשנה 'ומוסיפין עד עולם' – על הכנורות בלבד. המנחת-חינוך (שפד, ג) צידד שהוא הדין לתקיעה בחצוצרות בעת צרה, שנאמרה באותה פרשה – אפשר שאסור יותר ממאה ועשרים.

ולכאורה נראה שאין לדמות הדברים, כי רק לענין שירת הקרבן אסור משום עירוב השיר, שלא יישמעו קולות השאר, משא"כ לענין תקיעות בעת צרה.

'כנגד תשעה כנורות ושני נבלים וצלצל אחד'. יש שכתבו לדייק מכאן שלא היה החליל מכה בכל יום. וכן משמע מדברי כמה מהראשונים. ויש חולקים כמובא לעיל י.

רבי אליעזר בן יעקב אומר: אין עולין למנין ואין עולין לדוכן אלא בארץ היו עומדין וראשיהן בין רגלי הלויים וצערי הלויים היו נקראים... תנא וסועדי הלויים...'. רש"י פרש כל זה לענין קטני הלויים, ואילו הרמב"ם בפירושו למשנה (וע' גם בהלכות כלי המקדש פ"ג) כתב שהדברים מתייחסים על המנגנים בכלים שאינם ממנין שנים עשר לוויים, ולא היו עומדים על הדוכן אלא בארץ, והיו נקראים 'צערי הלויים' משום הצער של המשוררים בפה שנבלעה נעימות שירתם ע"י הקול החזק של הכלים.

ככתבם וכלשונם'

'כנור של מקדש של שבעת נימין היה... ושל ימות המשיח – שמונה... של עולם הבא – עשר' ופירוש הענין הזה, כי ענין הכינור וכלי הזמר שבמקדש רמז להשגת המחשבה שהיא נתלית ברוח, ואין בגשמיות דק כמוסיקא, כענין שאמרו קול ודבר ורוח זהו רוח הקדש. והנה בעולם הזה ישיגו החכמים ברוח הקדש שבע ספירות וידבק אורן במשכן ובמקדש, ונרמזות בשבע הנרות של מנורה ובקצת הקרבנות. גם בלעם אמר את שבעת המזבחות ערכתי – הזכיר אותן בה"א הידיעה, לפיכך נרמזו בכנור שבע כלי הקול בעולם הזה. ולימות המשיח תושג ספירה שמינית וירמזו אותה, ולעולם הבא תהיה ההשגה שלימה לעשר ספירות וירמזו אותן. זה ענין מופלא ונכבד... (מתוך תורת האדם לרמב"ן – קבר, שער הגמול)

עוד על מנין הנימים – ע' דובר צדק עמ' 21, 29; קומץ המנחה נט; תפארת יוסף שמיני עצרת ד"ה ביום השמיני, ד; צאן קדשים.

'מצוה גדולה להיות בשמחה תמיד, ולהתגבר להרחיק העצבות והמרה שחורה בכל כחו. וכל החולאת הבאין על האדם, כולם באין רק מקלקול השמחה. כי יש עשרה מיני נגינה, שהם בחינת שמחה, כמו שכתוב (תהלים צב) עלי עשור... כי שמחתני ה' בפעלך... כי כל מיני חולאת כלולים בי' מיני דפקין, וכל כל מיני נגונים כלולים בי' מיני נגינה, וכפי קלקול השמחה והנגון כן בא חולאת כנ"ל. וגם חכמי הרופאים האריכו בזה שכל החולאת – על ידי מרה שחורה ועצבות, והשמחה היא רפואה גדולה. ולעתיד תתגדל השמחה מאד ועל כן אמרו רז"ל (ירושלמי סוכה פ"ד; ומדרש רבה שמיני יא) עתיד הקב"ה להיות ראש חולה לצדיקים לעתיד לבוא, דהיינו שיעשה מחול לצדיקים, והוא יתברך יהיה ראש חולה כי שכינה למעלה מראשותיו של חולה... כי השמחה היא בחינת תקון החולה כנ"ל, ובשביל זה נקראין השמחה והרקודין חולה כנ"ל, כי הם תקון החולאת כנ"ל. והכלל, שצריך להתגבר מאד בכל הכחות להיות אך שמח תמיד, כי טבע האדם למשוך עצמו למרה שחורה ועצבות מחמת פגעי ומקרי הזמן, וכל אדם מלא יסורים על כן צריך להכריח את עצמו בכח גדול להיות בשמחה תמיד ולשמח את עצמו בכל אשר יוכל, ואפילו במלי דשטותא. אף שגם לב נשבר הוא טוב מאד, עם כל זה הוא רק באיזו שעה, וראוי לקבוע לו איזה שעה ביום לשבר לבו ולפרש שיחתו לפניו יתברך, כמובא אצלנו, אבל כל היום כולו צריך להיות בשמחה, כי מלב נשבר בקל יכולין לבוא למרה שחורה, יותר מאשר יכולין ליכשל על ידי שמחה ח"ו, לבוא לידי הוללות ח"ו, כי זה קרוב יותר לבוא מלב נשבר למרה-שחורה. על כן צריך שיהיה בשמחה תמיד, רק בשעה מיוחדת יהיה לו לב נשבר' (לקוטי מוהר"ן תנינא כד).

ג. כשנכנסו ישראל לארץ החלו למנות יובלות לאחר י"ד שנה של כיבוש וחלוקה.
במשך גלות בבל פסק מניין שמיטין ויובלות, עד שעלו. בתחילה הניחו בגמרא שהמניין החל משנה שהחל בנין הבית, ורב אשי אמר שלא מנו אלא לאחר שעלה עזרא וגלותו עמו בשנה הששית לתחילת הבנין, והחלו למנות בשנת שבע לבנין.
יש סוברים שבזמן בית שני לא מנו יובלות. ומה שאמרו בסוגיא שמנו – דוקא למ"ד קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבוא, ועזרא עלה וקידש. אבל למ"ד קידשה לעתיד לבוא, אין הכרח לדרוש שמנו יובלות (ע' תשובת הרמב"ם שפט בדעת הגאונים. וע"ע חזו"א שביעית ג,ו).

דף יג

יח. א. מהו מנינם של כלי השיר ומנין הלויים העומדים על הדוכן במקדש?

ב. לוי קטן – מהו בעבודת הלויים במקדש?

א. אין פוחתים משתי חצוצרות (י"א שהלויים חצצרו בהם. וי"א הכהנים), מתשעה כנורות (לא פורש הטעם. רש"י), ומוסיפים עד עולם – ופרשו בגמרא מנין החצוצרות עד 120, ככתוב בדברי הימים ועממהם כהנים למאה ועשרים מחצצרים בחצצרות.

לפי פירוש אחד בתוס', אפשר להוסיף יותר אלא שמאה ועשרים להידור מצוה, ואין צריך לחפש יותר. ועוד פרשו שיותר ממספר זה אין להוסיף משום ערוב הקול. וכן נקט הרמב"ם. ורק בכינורות מוסיפים לעולם.

הצלצל – אחד ולא יותר (שקולו חזק, ואילו היו שם כמה, לא היו נשמעים יתר הכלים ולא שירת הפה. החינוך). כלומר, שתי מצלתיים המכים זה בזה (ואסף במצלתיים משמיע).

נבלים – אין פוחתים משנים ולא מוסיפים על ששה. חלילים – אין פוחתים משנים ולא מוסיפים על 12 (כדתנן לעיל י').

אין פוחתים מי"ב לויים העומדים על הדוכן, כנגד תשעה כנורות ושני נבלים וצלצל אחד, שנאמר הוא ואחיו ובניו שנים עשר. ומוסיפים עד עולם.

נראה שמנין י"ב אינו מעכב, ואם אין שם י"ב – מצות שירה בפחות (מנחת חינוך שצד, י').

ב. אין הקטן נכנס לעזרה לעבודה כגון לכבד את העזרה, להגיף דלתות (רש"י) אלא בשעה שהלויים אומרים שיר, אז נכנסים לויים קטנים לשורר עממהם בפה ולא בכלי, כדי לתבל הנעימה. רבי אליעזר בן יעקב אומר: אין עולים למנין הלויים ולא עולים לדוכן אלא בארץ היו עומדים וראשיהם בין רגלי הלויים וצערי (וי"א: סועדי) הלויים היו נקראים (ויעמד ישוע בניו ואחיו קדמיאל ובניו בני יהודה כאחד, לנצח על עשה המלאכה בבית האלקים...).

א. במנחת חינוך (שפח, ב) צידד לומר שמא דוקא בעבודות שבעזרה אין הקטן נכנס, אבל בשמירת המקדש שהיא מחוץ לעזרה – אף קטן כשר. 'וצריך עיון'.

ב. משעה שהגדיל כשר הלוי כל חייו, ואין נפסל [מלבד לענין משא בכתף. ערמב"ן בהשגות לשהמ"צ שרש ג] אלא בקול – בשילה ובבית עולמים (עפ"י חולין כד). וכשנפסל בקול, כשר להיות משוער (רמב"ם כלי המקדש ג, ח).

ג. הרמב"ם פירש בענין אחר 'אין הקטן נכנס לעזרה', ולא כתב דין קטני לויים – ע' כסף משנה ה, טו; ובה תודה).

דיני ביקור במום ארבעה ימים, ומנין הטלאים שבלשכת הטלאים – במנחות מט.

פרק שלישי; דף יד

ט. מה דין הפעולות דלהלן לענין פדיון וגאולה ולענין חזרה ביובל?

א. מקדיש שדה אחוזה.

ב. מקדיש אדמת אחוזה של טרשים.

ג. מקדיש אילנות (הנטועים בשדה אחוזה).

ד. ככל הנ"ל, במכירה.

ה. כהנ"ל, בשדה מקנה.

א. המקדיש שדה אחוזה, בין שהיתה ריקה וראויה לזריעה בין שהיתה מלאה בגפנים בקנים או באילנות (שדה מכל מקום); כשבא לפדותה מן הגובר, הוא או אחר, נותן כפי הסך הקצוב בתורה – חמשים שקל כסף לכל בית זרע חומר שעורים. זהו כאשר פודה בשנה ראשונה ליובל. ואם פודה אחר כך – מגרע בפדיונו לפי השנים שעברו, סלע ופונדיון לשנה.

כאשר המקדיש עצמו הוא הפודה – מוסיף חומש בפדיונו.

לא גאלה הוא אלא אחר, כשהגיע היובל מתחלקת השדה לכהנים.

ב. אמר רב פפא: הקדיש טרשים – פודה בשוויים (בית זרע אמרה תורה, ואלו אינם בני זריעה).

לא גאלם, ומכרם הגובר לאיש אחר – יוצאים ביובל לכהנים (והיה השדה בצאתו ביובל... – שדה כל דהו).

ג. הקדיש שלשה אילנות או יותר, באופן שראויים למטע, לא מפורזים מדי ולא מרווחים (עשרה נטיעות לבית סאה. עת' – הקדיש עמהם את הקרקע ואת האילנות הקטנים הגדלים ביניהם. הלכך כשהוא פודה, לדעת האומר 'מקדיש בעין יפה מקדיש' פודה את האילנות בשוויים וחוזר ופודה קרקע בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף. וכן דעת רב הונא.

ולמאן דאמר 'מקדיש בעין רעה מקדיש' (כן אמרו בדעת רבי שמעון), פודה את הכל לפי הסך הקצוב, שהאילנות נפדים אגב הקרקע. ואולם הקדיש תחילה את האילנות לבדם (שאינם נטועים כסדרם הראוי, או שהקדישם אחד אחד (עפ"י רש"י ורשב"ם) וי"א אף כשהקדיש שלש אילנות כסדרם) ואחר כך הקדיש את הקרקע – פודה האילנות בשוויים וחוזר ופודה את הקרקע כדינה, שאין הולכים אחר שעת הפדיון אלא אחר שעת ההקדש, והלא הקדיש הקרקע והאילנות בנפרד.

א. הרמב"ם (ערכין ד, טו) פסק כדעה ראשונה, ואף כשהקדיש את השדה בסתם, הקדיש גם את

האילנות שבה ומחשבים אותם בשווייהם ואת הקרקע בסכום הקצוב בתורה. והראב"ד השיגו.

וע"ש בלח"מ וברדב"ז ובהלכה כ"ה ובאו"ש. [ובהלכות מכירה (כו, ו) פסק הרמב"ם כחכמים שהמקדיש את השדה

הקדיש את כולה]].

ב. דין הקרקע ביובל – כאשר שדה אחוזה.

הקדיש אילנות ללא קרקע כלל, אף לא הקרקע שתחת האילן – פודה בשוויים (בית זרע אמרה תורה, ולא אילנות). לא גאלם – אין יוצאים לכהנים ביובל (והיה השדה – ולא אילנות).